

#hazhozjonamuzeum

A SZÁZADFORDULÓ MŰVÉSZETE: SZIMBOLIZMUS, SZECCESSZIÓ

Az európai századforduló művészete
A szecesszió iparművészete

Szecesszió iparművészete 2: Textilművészet

Szecesszió

Ideje és helye: Amit ma szecesszióknak nevezünk, az a maga idejében más-más néven jelentkezett az igen eltérő nemzeti sajátosságokkal rendelkező országokban.

Franciaországban, Belgiumban, Angliában és Amerikában „*Art Nouveau*” (új művészet), Németországban „*Jugendstil*” (fiatal stílus), Ausztriában „*Sezession*”, Olaszországban „*Stile Liberty*” (szabad stílus), Spanyolországban „*Modernismo*”

A szecesszió elnevezés latin eredetű, és a kivonulás szóra utal.

Időben sem lehet pontosan meghatározni a kezdetét és végét: 1880–1920 között született a legtöbb szecessziós alkotás.

Háttér: A „*kivonulás*” szó több szempontból is kifejező:

- a természet formavilágához közelítettek
- a fantázia nagyobb hangsúlyt kapott, a mesék, mondák és legendák szereplői jelentek meg a képeken, tárgyakon
- az ipari civilizáció ellen léptek fel az igényes kézimunka fontosságával

Az iparosodásban élenjáró Angliában jelentkezett először a szecesszió forrása, a szecesszió bölcsője a brit művészet volt.

1. Előzmény: Arts & Crafts mozgalom (Művészetek és mesterségek)

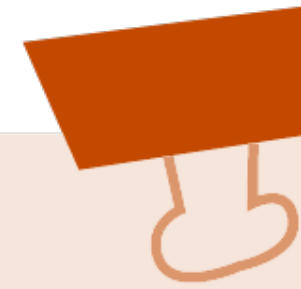
Korszakai:

- 1834–1896 között, a William Morris vezette időszakban: főleg természeti motívumok, például virágok, madarak, levelek, állatok
- 1882–1888, a Century Guild (Évszázad Céh) második szakaszában: már főként az absztrakció, az egzotikum és misztikum jellemző
(William de Morgan keramikus, formatervező és Walter Crane formatervező és illusztrátor)

1.1 Mi jellemzi?

Az angol Arts & Crafts első korszakára hatott a *Preraffaelita Testvériség* középkorba menekülő szemlélete. A preraffaelita festők, Dante Gabriel Rossetti, Edward Burne-Jones és Ford Madox Brown mind dolgoztak a Morris & Co. cégnek, valamint az Angliában valójában folyamatosan továbbélő késő gótika George Edmund Street munkáiban. De legnagyobb hatásúnak Augustus Pugin és John Ruskin újíto építész elképzelései bizonyultak; eszméiket az elsők közt William Morris valósította meg, amikor 1861-ben létrehozta a Morris, Marshall & Faulkner & Co. céget.

- A Morris & Co. termékei előállításánál figyelmen kívül hagyta a modern termelési módszereket, inkább a helyi formák egyszerűségét és a **kézműves munka** rangját tartotta szem előtt.
- Az Arts & Crafts mozgalom korai képviselői nem a kereskedelmi megfontolásoktól vezérelt ipari termelést akarták megújítani, hanem arra törekedtek, hogy a kézművesség révén segítsék elő a demokráciát és a társadalmi összefogást.
- **Népművészeti** tárgyak felé vezette a művészeket.

Kik az alkotói, mesterei?

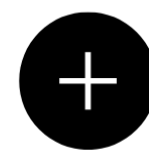
- William Morris
- Charles Robert Ashbee
- Walter Crane
- Christopher Dresser
- Charles Rennie Mackintosh
- Herbert Davis Richter

1.1.1 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Walter Crane tervezte 1889-ben, s ugyanebben az évben tervével aranyérmet nyert a Párizsi Világkiállításon.

A múzeum akkori igazgatója, Radisics Jenő így vallott Walter Crane iránti rajongásáról:

"Legbájosabb kiállításaink egyike volt az, mely Walter Crane szelíd, költői összmunkásságával ismertette meg közönségünket valamennyi között elsőnek. Mintha tavaszi napsugár költözött volna be csarnokunkba a modern művészet ez úttörőjének sokoldalú, őszinte meggyőződésből fakadó műveivel."

Walter Crane tervezte *Pávakert* című tapéta az Iparművészeti Múzeum igazgatói folyosóján 1898–1900

1.2 Mi jellemzi a textilmunkákat?

- A művészetnek egyformán kell szépnek és hasznosnak lennie.
- Művészetideálja továbbviszi a középkori kézművesség tisztaságát és egyszerű szépségét.
- Természetes anyagokat használnak: pamut, gyapjú, lenszövet.
- Céljuk olyan iparművészeti, belsőépítészeti tárgyak – például kárpitok, szőnyegek – készítése, amelyek a középkori szövött kárpitok és kézzel hímzett textíliák technikájával készültek.
- A Willam Morris által elképzelt ideális világban a ruhák természetes anyagból készülnek, egyszerűek, kényelmesek, biztosítják a test szabad mozgását. Azokat hímzés díszíti, és mives csat fogja össze. Morris ideális társadalmában fontos szerephez jut a természettel összhangban álló élet, a természet szépsége, tisztasága erőt adó, éltető forrás.

1.2.1 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

William Morris: Nyomott mintás szövet (lakástextil) – ún. Kennet mintával
1883
Dúccal nyomott pamutvászon

Mitől különleges?

Az Arts & Crafts mozgalom művészei alkotásaikat természetes anyagok használatával készítették. A William Morris által tervezett textilek pamutból készültek, mély kék színüket pedig az indigó festékszínezőanyag adta meg.

Morris évekig kutatta a megfelelő indigóárnyalat előállításának módját.

William Morris: Bútorkephely – Medway minta
1885–1895
Dúccal nyomott pamutvászon

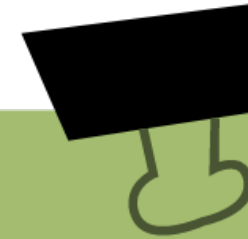
2. Szecessziós stílusú viselet – Mi jellemzi?

Társadalmi háttér:

- Ennek a folyamatnak az elindítói is a **preraffaelita** festők voltak, akiknek neve azt jelezte, hogy a Raffaello előtti művészetet akarják feltámasztani. Már a 19. század közepén meghirdették az új, esztétikus viselet szükségességét. Bő, fűző és krinolin nélküli ruhákat terveztek, felelevenítve a középkori és reneszánsz formákat. A csoportjukhoz tartozó hölgyek kibontott hajjal, bő, egyenes ruhában jártak.
- Párhuzamosan a mindinkább megerősödő **feminista** mozgalmakkal, az 1870-es évek törékeny, férfítámaszra szoruló nőideálja az 1880-as évek kemény, célratörő asszonyává alakult át.

Az első reformruha-modellek:

- Az 1890-es években jelentek meg a divatlapokban, vagy egyenes, vagy mell alatt elvágott szabásúak voltak. Fiatal lányok viselték báli ruhának, vagy a nagyon jó alakú, vékony fiatalasszonyok látogatóruhaként. Ugyanakkor megjelentek a bő, laza reggeli öltözetek is, amelyek a reformruhák szabását követték, sőt az egyenes szabású, csípőig vagy combközépig érő „zsákkabátok” is.
- Eltűntek a merevítések, a sok alsószoknya, a túldimenzionált anyagmennyiségek. A divatos ruhát 4-5 méter anyagból varrták, s a karcsú alak érdekében redukálódott az alsóneműk száma és az anyaguk is. De a szoknya hossza – s ez igazán megdöbbentő újítás egy reformtörekvésekkel jelentkező öltözéknél – nemcsak hátulról söpörte a földet, hanem elől is, meglehetősen megnehezítve a járást.

Kik az alkotói, mesterei?

- Paul Poiret
- Emilie Flöge

2.1 Paul Poiret (1879–1944)

A női divatot végül egy párizsi divatdiktátornak, **Paul Poiret**-nek sikerült végleg megreformálnia. Már 1906-ban levetette modelljeiről a fűzőt, és az 1910-es évekre elfogadtatta az egyenes vonalakat. Modelljei egyszerre voltak funkcionálisak és buják, higiénikusak és dekoratívak, mert egyszerű szabással, de gazdag mintázatú, színes kelmékből, csillogó díszítésekkel készültek.

Paul Poiret divattervei

2.2 Emilie Flöge (1874–1952)

Az osztrák iparművészet vezető intézményében, a **Wiener Werkstätte** műhelyében is készültek művészi anyagok, majd 1907-től ruhák, de teljesen egyenes, a mai szemnek is bátor és korszerű alkotásaikat csak a nagyon merész, feltűnésre vágyó hölgyek – főleg színésznők – viselték.

Jellemző az is, hogy az osztrák szecesszió első számú mestere, Gustav Klimt kedvese, **Emilie Flöge** (1874–1952) saját magát többször is lefényképeztette bő, artisztikus reformruhákban. Testvéreivel együtt vezetett virágzó bécsi divatszalonjában a legutolsó párizsi divatú toaletteket árulta. Mégis beszéltek és írtak róluk, a Wiener Mode 1911-ben bemutatta a modelleket, amelyeket pedig **Koloman Moser** textiljeiből **Josef Hoffman** és **Eduard Wimmer-Wisgrill** terveztek.

*Gustav Klimt és Emilie Flöge 1909-ben
Klimt műtermének kertjében, Bécsben*

2.3 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Selyem kimonó
Bittmann Ignaz jelzésével, 20. század eleje

Mitől különleges?

A fekete selyemből készített, fekete és fehér selyemfonallal, japán motívumokkal hímzett kimonó egykor gróf Hadik-Barkóczy Endréné Zichy Klára (1875–1946) ruhatárához tartozott.

Az 1900. évi Párizsi Világkiállításon a japán pavilonban bemutatott színes selymek és kimonók nagy hatást gyakoroltak a párizsi – majd annak nyomán az európai – divatra. Divatlapokban fotók és rajzok jelentek meg ezekről, így a japán viselet Európában is széles körben elterjedt.

Eleje és háta ék alakban kivágott, hátán záródik. Gépi csipke ujjá könyékig érő, lebegős.

A szoknyarész két zsorzsett eleje aszimmetrikusan borul egymásra, uszályos. Emelt derekát fekete atlaszöv díszíti.

Estélyi ruha
Bécs, 1905
Selyem, tüll,
csipke, üveggyöngyök

3. Gödöllői művésztelep – szövőműhely

Mi jellemzi?

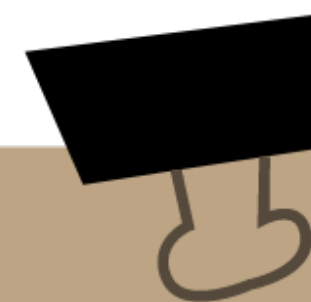
Iparművészeti alkotásaik révén a gödöllőiek is döntően hozzájárulnak a magyar szecesszió megteremtéséhez. Az ő hatásukra és tervezésük nyomán terjednek el azok a motívumok és elemek, amelyeket a korábbi népművészeti tanulmányaik során szereztek, és e mintázatokból alakították ki sajátos, jellegzetes motívumkincsüket a tervezéseikben. Fotókkal, rajzokkal örökítették meg a magyar népművészet alkotásait, öltözékeket, épületeket, bútorokat, szötteket. E kutatómunka segítette a gödöllőieket abban, hogy a megismert **népi díszítőelemek átírt, átkomponált** változatait felhasználják alkotásaikban. Figyelmük a környezet legapróbb tárgyaira is kiterjedt.

Ideje: 1901–1920

A gödöllői művésztelep 1901-ben alakult meg, amikor Körösfői-Kriesch Aladár Gödöllőn telepedett le. 1904-ben a művésztelepen szövőműhely kezdte meg működését, ami később a művésztelep központjává, fő szervező erejévé vált. A szövőműhely 1907-től az Iparművészeti Iskola tanműhelye lett. A művésztelep 1920-ban Körösfői halálakor oszlott fel.

„Egészélet szigetként” is szokták aposztrofálni Nagy Sándor hasonló című írása nyomán.

Körösfői Kriesch Aladár (1863–1920) a gödöllői művésztelep alapítója, s ezzel a Magyar szecesszió egyik meghatározó alakja. Külföldi tanulmányútjait követően számos nagy megrendelést kapott: az Országház két falképe (1902), a Zeneakadémia falképei (1907), a marosvásárhelyi Kultúrpalota falfestményei (1913). A szövőműhely vezetőjeként 1907-től az Országos Iparművészeti Iskola tanára lett.

Sógora, **Nagy Sándor** feleségével, **Kriesch Laurával** Gödöllőn élt, csakúgy, mint **Toroczkai Wigand Ede**, **Belmonte Leo**, **Juhász Árpád** és **Remsey Ferenc**. Alkalmanként itt alkotott **Zichy István**, **Freckay Endre**, **Mihály Rezső**, **Moiret Ödön**, **Undi Mariska** és testvérei, továbbá a **bácskai Frey testvérek**.

3.1 Életreform – Mit is jelent?

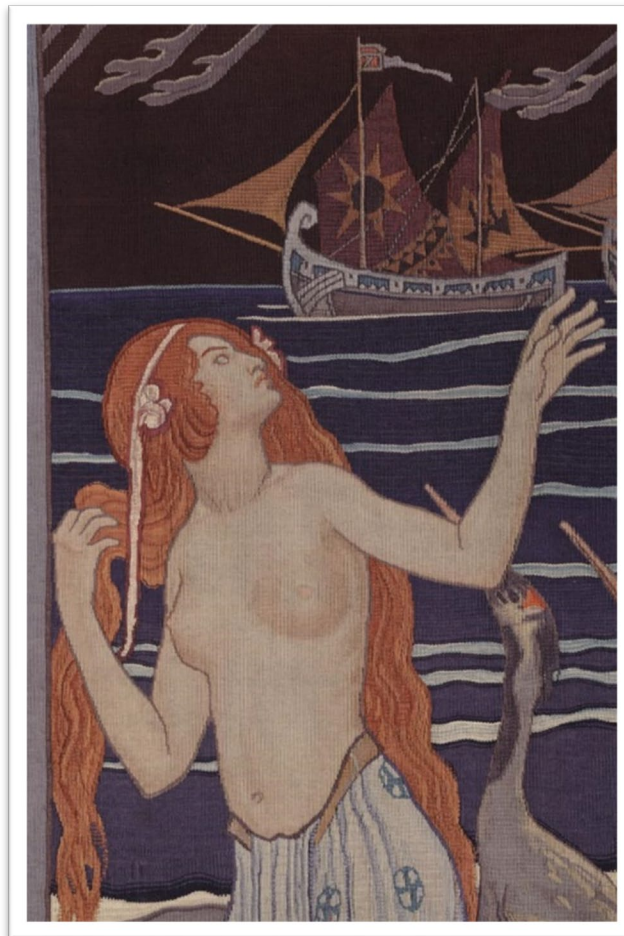
- A jellegét tekintve olyan szabadon szerveződött alkotóközösség, amelynek tagjait közös életszemlélet és esztétikai elvek kötik össze. Művészetük megújítását gyökeres életmódváltással alapozták meg, a nagyvárosból való kivonulás (szecesszió) a természettel és a vidéki néppel való békés és természetes együttélés biztosítékát jelentette.
- A preraffaeliták, **Ruskin, Morris és Tolsztoj** elveit követve élet és művészet elveszett egységének újrateremtését tűzték ki célul. Ennek keretét a középkori mintára szerveződött közösségi műhelymunka és az elfeledett kézműves hagyományok felélesztése adta. Világképükben egyaránt helyet kaptak szocialista társadalmi utópiák, konzervatív nemzeti és keresztény eszmék.
- A gödöllői művészkolónia reforméletmódot élt: táplálkozásukban vegetáriánusok, öltözködésükben forradalmian újak voltak, a testi és szellemi erőnlétet egyaránt fontosnak tartva rendszeresen sportoltak, zenedélutánokat, felolvasóesteket tartottak. Ruháikat és lakásuk berendezéseit maguk tervezték, gyakran készítették is, csakúgy, mint a gyermekjátékokat és mesekönyveket, mivel a művészet emberformáló szerepét a nevelésben-oktatásban is fontosnak vallották.

Dékány István filmje (részlet)

A 100 éves Gödöllői Művésztelep egykori tagjainak leszármazottjai emlékeznek elődeikre, arra a közösségre, amelyben éltek, bemutatva legfontosabb műveiket is.

3.2 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Kasszandra

Terv: Körösfői-Kriesch Aladár

Kivitelező: Belmonte Leo

1908

Gobelin, gyapjú

Miért érdekes?

A kárpit azt a jelenetet ábrázolja, amikor Kasszandra a madarak röptéből megjósolja Trója pusztulását. Riadt arccal tekint az égen szálló darvakra, hosszú vörös haja hullámozva omlik két oldalára, az áttetsző drapérián keresztül sejtik karcsú termete.

Több gödöllői művésztársával együtt az "ősrégi szimbólumok" megtalálását és egy magyar mítosz megalkotását tűzték ki célul. A magyar őstörténet hősnői a görög, kelta és indiai mítoszok szereplőinek ünnepélyességével jelennek meg a műalkotásokon, a mitológiai figurákat pedig egyfajta népiesség hatja át. A kárpit hófehér bőrű és hosszú, vörös hajú Kasszandra alakja ezért sokkal inkább idézi az angolszász és a magyar népballadák tragikus sorsú hősnőit, mint az ókori görög mitikus alakokat.

Ülő nő rózsákkal (Zách Klára)

Terv: Körösfői-Kriesch Aladár

Kivitelező: Guilleaume Margit

1908 körül

Ún. Scherrebek technika, gyapjú

3.3 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Az 1910-es évektől Nagy Sándor számos illusztrációt készített Arany János műveihez, közülük két Toldi-illusztráció a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében található.

Nagy Sándor: Toldi
1913
Gyapjú, pamut

Mitől különleges?

A gödöllői művészek tudatosan merítettek az erdélyi népművészet forma- és motívumkincséből. A fatornyos templomok, fafaragások, erdélyi varrottasok, bokályok olyan népi tárgykultúrát őriztek ezen a területen, melynek újrafelfedezésével a szecesszió nemzeti irányzatának megteremtése vált lehetővé.

Sasok a hősök sírja felett (Kopjafák)

Terv: Körösfői-Kriesch Aladár
Kivitelező: Frey Rózsa
1918
Gyapjú

3.4 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Toroczkai Wigand Ede: Csaba királyfi
1912
Kilim szőttes, gyapjú, pamut

4. Szecessziós falikárpitok

Rippl-Rónai József (1861–1927)

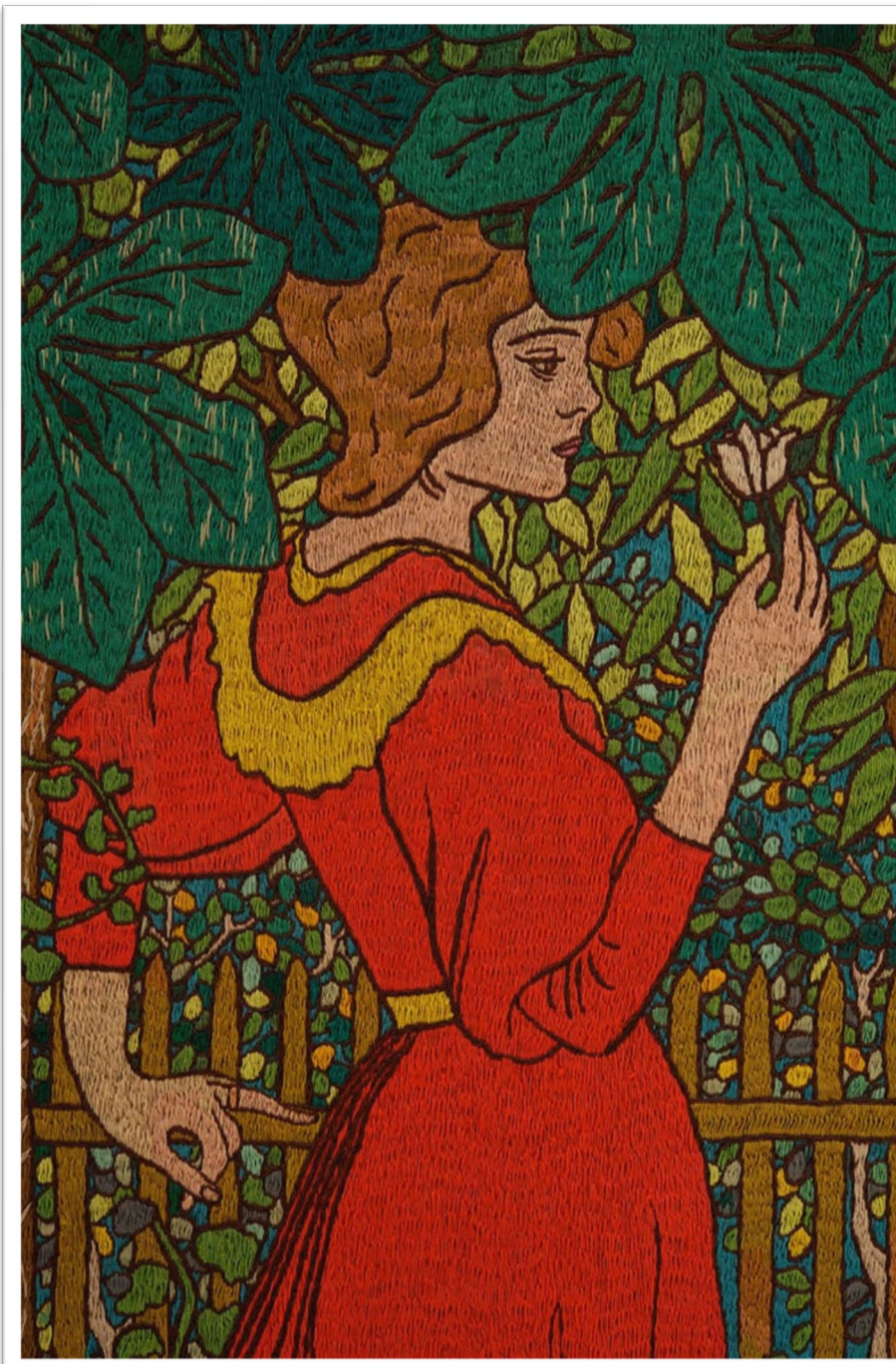
Ez a kárpit a magyar szecessziós textilművészet legkiválóbb alkotása. A fák, a virágok és a nőalak egyenlő fontossággal bírnak, a síkszerű rajz és az egymás mellé helyezett, árnyalás nélküli színfoltok tökéletes dekoratív hatást eredményeznek. Rippl-Rónai egyik legnagyobb vállalkozása gróf Andrássy Tivadar budai palotájának ebédlőberendezése volt. A hímzett kárpit a kandalló fölött függött.

Vörös ruhás nő

Rippl-Rónai József terve alapján
hímezte felesége, Lazarine Baudrion
1898

Laposöltés, hímzés, vászonszövés

4.1 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Ferenczy Noémi (1890–1957)

Ferenczy Noémi festőművész kora európai textilművészetének egyik legjelentősebb alkotója. A szövés technikáját a nagy múltú párizsi Manufacture des Gobelines-ben sajátította el. Kárpitjait maga tervezte, szőtte, sőt az alkotáshoz használt fonalakat is ő festette. A *Teremtés* című műve tekinthető az első igazi, művészi érzékenységgel és rá jellemző kifejezőerővel rendelkező kárpitjának.

Miért különleges?

A teremtéstörténet megalkotása során a művésznő sokat merített a távoli múlt műalkotásaiból. A középkori üvegablakok, freskók struktúrája és ábrázolásmódja, a 15–16. századi kárpitok növény- és állatfigurái nagy hatást gyakoroltak rá.

Ferenczy Noémi: Teremtés
1913
Gobelin, gyapjú

4.2 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Vaszary János (1867–1939)

Vaszary János festőművész korai gobelinművei szecessziós stílusban készültek.

Mitől különleges?

A kárpit szerepelt a torinói Nemzetközi Iparművészeti Kiállítás (1902) magyar pavilonjában. A kiállítást követően a tervező, Vaszary János iparművészeti munkásságáért kitüntető oklevelet (diplome d'honneur), a szövő, Kovalszky Sarolta pedig ezüstérmet nyert

Kovalszky Sarolta (kivitelezés),
Vaszary János: Kislány cicákkal
1901
Ún. Scherrebek technika, gyapjú

Vaszary János terve alapján
kivitelezte Kovalszky Sarolta: Vásár
1905
Gyapjú, ún. Scherrebek technika

4.3 Melyek a legszebb példái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében?

Vaszary János: Mézeskalácsos
1905
Gyapjú, ó-gobelin

A szecesszió textilművészete

Fogalomtár

- ***Gesamtkunstwerk (összművészet)***: az emberi környezet minden elemét – a művészeti tevékenységet befogadó építménytől kezdve a berendezésig – művészettel átítani akaró, a saját szűkebb környezetet formáló szándék.

Ebben a szellemben alkotott a Wiener Werkstätte (Bécsi műhelyek, 1903), amelynek alapítói Joseph Hoffman (1870–1956), Koloman Moser (1868–1918) és Gustav Klimt (1862–1918).

- ***Japonizmus (japonisme, más néven japonaiserie)***: a japán kultúra hatására a metszetek stílusában készült alkotások, amelyek elsősorban a 19. század végén születtek Európában. Minden művészeti ágban éreztette hatását – a festészetben, a grafikában, az iparművészeti tárgyakon és a viseleteknél is.

Olvass tovább!

- ✓ Batári Ferenc (1988): *Brit művészet az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeiben a 17. századtól a 20. század elejéig*. Iparművészeti Múzeum, Budapest.
- ✓ Szilágyi András, Horányi Éva (1996, szerk.): *Szecesszió. A 20. század hajnala. Az európai iparművészet korszakai*. Iparművészeti Múzeum, Budapest.
- ✓ F. Dózsa Katalin (2014): *Megbámulni és megbámultatni – Viselettörténeti tanulmányok*. L~Harmattan Kiadó, Budapest.
- ✓ Csipesz Antal (2013): *Divattükör*. Osiris Kiadó Kft., Budapest. 33–34.
- ✓ László Emőke: Kárpitművészet Magyarországon a kezdetektől Ferenczy Noémiig. In: Schulz Katalin (szerk.): *Kárpitművészet Magyarországon*. Vince Kiadó, 2005. 9–53.
- ✓ Gellér Katalin, G. Merva Mária, Nagy Cecília (2003, szerk.): *A gödöllői művésztelep, 1901–1920*. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő.